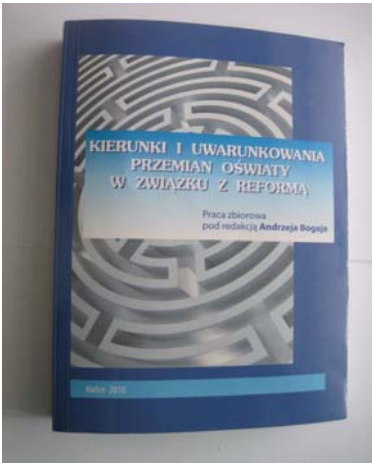

КРЕАТИВНІСТЬ І СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ УЧЕНОГО

Рецензія на книгу «Kierunki i uwarunkowania przemian oświaty w związku z reformą». Praca zbiorowa pod redakcją Andrzeja Bogaja, Kielce, 2010. – 413 s.

Помітним явищем у науково-педагогічному житті Республіки Польща стала книга «Kierunki i uwarunkowania przemian oświaty w związku z reformą» («Напрями і умови змін освіти у зв'язку з реформою») за редакцією професора А. Богая.

Це видання не випадково привернуло увагу польських та українських науковців. Його ініціатор і головний редактор – доктор хабілітований, професор А. Богай запропонував креативну концепцію: у творчих пошуках йти від осмислення суперечностей між національними загальнодержавними потребами та глобалізаційними процесами. А вони породили чимало

негативних явищ, зокрема: недостатню ефективність прагнень до побудови громадянського суспільства, ерозію ролі громадянина, деградацію символічної культури й поширення масової культури, поглиблення освітньої та соціальної нерівності, маргіналізацію багатьох соціальних груп і середовищ, ерозію самобутності особистості. Такі негативні наслідки змін пов'язані з переходом «від суспільства праці (суспільства індустріального) до суспільства ризику, що пов'язано з глобалізаційними процесами» (U. Beck, 2002).

Аналізуючи проблеми, пов'язані з переходом від суспільства праці до суспільства ризику, а також глобалізаційні аспекти, професор А. Богай звертається до висновків, обґрунтованих учасниками VI Загальнопольського педагогічного з'їзду, що відбувся у 2007 р. в Любліні:

- освіта стає місцем ерозії демократичних засад і знаходиться під впливом різних політичних інтересів;

- зміст і форми навчання становлять загрозу для набуття учнями інтелектуальних і громадянських компетенцій;
- реформа освіти приносить результати, протилежні первинним засадам;
- школа стає інструментом для відтворення нерівності в суспільстві;
- механізми селекцій в освіті породжують міф щодо всезагальної освіченості поляків;
- бюрократизація управління освітою призводить до зниження етичної виховної відповідальності;
- зникають публічні дебати з проблем освіти (Edukacja – moralność – sjęga publiczna, 2008) [Тут і далі переклад з польської наш].

Запобігати цим та іншим некорисним і небажаним явищам або мінімізувати їх мали загальнодержавні документи, зокрема: Реформа системи освіти (1998); Стратегія розвитку освіти на 2001 – 2006 рр.; Стратегія розвитку освіти на 2007 – 2013 рр.; Стратегія розвитку Польщі до 2020 р.; Державна стратегія для молоді на 2003 – 2012 рр.; Національний план розвитку на 2007 – 2013 рр., а також документи, опрацьовані Комітетом Прогнозування «Польща 2000 Плюс» при Президії Польської академії наук.

У книзі, що рецензується, «засигналізовано» ті проблеми, котрі з'явилися після 1999 р. У семи розділах системно схарактеризовано основні теоретичні та практичні проблеми функціонування системи освіти.

Перший розділ «Засади процесу реформування системи освіти» розпочинається методологічними роздумами кс. професора М. Новака (M. Nowak) щодо сучасних педагогічних концепцій, їх систематизації, а також характеристики сучасного клімату мислення і філософської рефлексії. Вчений об'єктивно характеризує основні педагогічні напрями, зокрема: традиційну школу; нові школи і нове виховання; навчання і співкероване і співкерування; техноцентризм; освіту персоналістичну та її значення для діяльності школи. Антропологічні засади системи освіти аналізує Я. Ситнік-Четвертинські (J. Sytnik-Czetwertyński. Діалог антропології, етики та освіти – яка його перспектива?) Вчений зазначає, що «для класичної антропології перспективним є спрямування для добра громадськості. Нею є етика холістична,

згідно з якою добро розглядається як добро для всіх. У сучасній антропології надається перевага перспективі індивіда. Її суттю є, так би мовити, етика атолістична, де добром є те, що є добрим для мене. І тільки для мене» (с. 39 книги, що рецензується; переклад наш).

На підставі здійсненого міждисциплінарного аналізу автор робить такий висновок: «Сучасна освіта дивиться на світ з перспективи індивідуума (*jednoski*). Шукає розв'язань максимально стислих і точних, зорієнтованих на конкретну людину. Нормою такого підходу є засади точних наук. Однак у тому світі немає місця моральній оцінці» (с. 39). Завершуючи свій філософсько-педагогічний аналіз, Я. Ситнік-Четвертинський зазначає: «Такі поняття як мужність чи справедливість переважно використовуються у спортивних змаганнях. Панує культ раціональності, ефективності і неемоційності. Сучасне шкільництво серед багатьох етичних положень обрало *Homo sometius* (людина тілесна) і *Homo ludens* (людина, яка безперестанно бавиться, є розважальною, метою її життя є неперервна забава)» (с. 47-48).

Важливі аспекти, пов'язані з процесом реформування системи освіти, розкриваються також у статтях Е. Трафялек (E. Trafialek), В. Урбана (W. Urban), С. Маєвські (S. Majewski).

«Завдання і пріоритети освітньої політики» – цьому присвячено другий розділ. Статті трьох відомих польських учених А. Богая (A. Bogaj), В. Рабчука (W. Rabczuk) та М. Шиманського (M. Szymański). Аналізуючи найважливіші пріоритети і завдання освітньої політики в контексті сучасних викликів і вимог Європейського Союзу, ці вчені привертають увагу до актуальних питань, зокрема: орієнтації економіки на глобальний ринок, стандартизації різних правил і процедур, уніфікації виробів і послуг, стандартизації різних напрямів освіти, зміни людської праці і професійних кар'єр, конкуренції на ринку праці.

Проблемам підвищення якості діяльності загальноосвітньої школи присвячено третій розділ. Десять авторів, серед них – М. Карвоська-Стручик (M. Karwowska-Struczyk), М. Богай (M. Bogaj), Є. Куніковські (J. Kunikowski), Р. Каліновські (R. Kalinowski) обґрунтовують важливі висновки і пропозиції щодо визначення шляхів розв'язання нагальних завдань. На нашу думку, цінними є ідеї, викладені М. Белецькою (M. Bielecka) у статті

«Мистецька освіта – проблеми і дилемати перемін». Аналізуючи вплив змін у мистецтві на підготовку фахівців, автор наголошує на важливості зв'язків науки і мистецтва, а також звертається до «нової ортодоксії», що зумовлена стрімким поширенням інформаційно-телекомунікаційних технологій (нових медіа, мультимедіа, інтермедіа, мульти- і інтермедіальності). Поряд із цим з'явилися медіа живописні, різьбярські і рисункові. М. Белецька переконана в потребі підтримання елементів традиції в цій справі. Головна з них – навчання у майстра («u boku mistrza»). Не можна не погодитися з її висновком: «Видається, що саме тепер, коли в Польщі, як і в інших країнах Європи, спостерігаємо помітний регрес, що зумовлюється культом знання в шкільній системі в умовах культурних змін і аксіологічного хаосу, існує особлива потреба у вчителях, які мають відповідні здібності та компетенції, щоб у місію формування людини вплести не використані до цього часу можливості мистецтва» (с. 182). На нашу думку, це стосується й українського шкільництва.

Заслуговує також на увагу зміст четвертого розділу, присвяченого проблемам ринку праці та напрямам змін у професійній освіті. Відомі польські дослідники проблем педагогіки праці звертаються до найгостріших проблем сьогодення: С.М. Квятковський (S.M. Kwiatkowski) прогнозує майбутнє професійної освіти в Польщі; Х. Беднарчик (H. Bednarczyk) аналізує окремі проблеми стандартизації неперервної професійної освіти; Ф. Шльосек (F. Szlosek) теоретично обґрунтовує професійне навчання в соціоекономічній моделі розвитку людини; М. Кравчик-Бліхарська (M. Krawczuk-Blicharska) привертає увагу читача до професійного порадиництва і дорадства (poradnictwo i doradstwo) у світлі потреб ринку праці; С. Сцісловіч (S. Scisłowicz) висвітлює результати своїх наукових пошуків із проблем освіти дорослих у контексті неперервності та змін.

Науково обґрунтовану палітру суперечностей у сучасній педагогічній освіті представлено в п'ятому розділі. У полемічному ключі викладають свої роздуми Р. Півоварські (R. Piwowarski): якими є вчителі – перспектива міжнародна; В. Дружка (W. Dróżka) – напрями змін у підготовці вчителів відповідно до освітніх потреб Європейського Союзу; І. Пуфаль-Струзік (I. Pufal-Struzik) – вчитель і креативний учень у школі – діалог чи монолог; І. Мацеєвська

(І. Maciejewska) – сенс формування цінностей у свідомості студентів вищих навчальних закладів педагогічного профілю.

У шостому розділі висвітлено проблеми родини і школи. Родина як суб'єкт сучасної освіти (к. М. Русецькі – М. Rusiecki); виховні проблеми та можливості їх розв'язання; роль шкільного навчання у формуванні родинної свідомості учнів як майбутніх батьків (Г. Цудак – Н. Cudak) – усі ці надзвичайно актуальні проблеми сьогодення проаналізовано на основі поєднання любові до людини, духовності й віри в родину, її високу місію у вихованні майбутніх батьків, громадян своєї Вітчизни.

Книга завершується розділами, в яких діляться з читачами тривогами і поглядами на майбутнє дослідники проблем кібернетичного простору і загроз сучасної молоді. Справляє позитивне враження те, як наукова школа професора Й. Беднарека (J. Bednarek) цілісно презентує результати своїх досліджень. Небезпека віртуального світу (Й. Беднарек); узалежнення молоді від комп'ютерних ігор (А. Андрієвська – А. Andrzejewska); соціальні патології в мережі, загрози наркотиків і токсичних речовин (А. Адамчик – А. Adamczyk); людина в контексті робіт майбутнього (С. Кочи – S. Koszy) – наукові положення, обгрунтовані цими авторами, мимоволі спонукають нас до питання: «Яким буде в майбутньому виховання і навчання молодого покоління, якщо вже сьогодні віртуальний світ стає другим середовищем формування життєвої позиції без будь-яких вартостей, раціональних цілей і засад діяльності?» (Й. Беднарек).

Після того, як ми перегорнули останню сторінку цього фундаментального видання, у нас виникло бажання знову і знову прочитати й осмислити викладені в ньому положення і застереження, а також рекомендації польських науковців. Адже усе це безпосередньо стосується й української освіти, її безкінечного реформування під гаслами модернізації, які не завжди враховують особливості соціально-культурного й етнонаціонального розвитку нашої держави, її стратегічні інтереси.

Від українських науковців-педагогів висловлюю сердечну вдячність професору, доктору наук хабілітованому за цінний задум створення такої колективної праці й креативну, соціально відповідальну його реалізацію.

Нелля Ничкало